

TURIZM SANOATINI NAZARIY TADQIQ ETISH MASALALARI.

Ibragimova D.A. – Termiz davlat universiteti magistranti

e-mail: idildora371@gmail.com

Turayev B.E. – Termiz davlat universiteti o‘qituvchisi, i.f.f.d. (PhD)

e-mail: turayevb@tersu.uz

Annotatsiya. Mazkur maqolada turizmning iqtisodiy faoliyatdagi ahamiyati, turizm, ichki va xalqaro turizm tushunchalariga xalqaro turizm tashkilotlari va olimlar tomonidan berilgan ta’riflar tahlili va shuningdek, mamlakatimizda turizm sohasini jadal rivojlanishi uchun huquqiy asos bo‘lib xizmat qilayotgan me’yoriy – huquqiy hujjatlarning ahamiyati keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: turizm, turist, ichki turizm, xalqaro turizm, valuta, xorijiy davlatlar, sayyohlar, viza, to‘lov balansi, qonun, me’yoriy-huquqiy hujjatlar

Hozirgi kunda ko‘plab eng rivojlangan mamlakatlar aynan turistik faoliyat bilan dunyo hamjamiyatida o‘z o‘rnini topmoqda. Ya’ni hozirgi kunda turizm dunyo bo‘yicha avtomobilsozlik va neftni qayta ishlash sohasidan keyin uchinchi o‘rinda turganligi bunga yaqqol misol bo‘la oladi.

Butunjahon turistik tashkilotining ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘yicha 2021-yilda turizmning jahon YaIMdagi ulushi 8,8 trillion AQSH dollariga, ya’ni YaIMning 10,4%iga, shuningdek umumiy eksportning 1,5 trillion AQSH dollari ya’ni 6.5%iga va 319 million ish o‘rni (har 10 kishidan bir kishi turizm sohasida ishlaydi) ga teng bo‘ladi. So‘nngi besh yil ichida barcha global ish o‘rinlarining beshtadan bittasi aynan turizm sohasida yaratilgan¹.

Rivojlangan mamlakatlar turistik faoliyatidan kuzatishimiz mumkinki, turizm orqali birinchi navbatda aholining ish bilan bandligi oshadi, budget daromadlari kengayadi, soliq bazasi ortadi, yo‘qolib ketayotgan milliy urf-odatlar tiklanadi. Shuningdek, milliylik ufurib turgan hunarmandchilik, kashtachilik va shu kabi mahsulotlarni ishlab chiqarish safi yanada kengayadi.

Turizm so‘zini eshitganimizda ko‘zimiz oldiga birinchi navbatda biror mamlakatga sayohat qilish tushuniladi. BMT “Xalqaro turizm tashkiloti” tomonidan

¹ Travel & Tourism Economic Impact 2021. P1

berilgan ta’rifga ko’ra, turizm - dam olish, hordiq chiqarish, biron narsani kashf etish maqsadida amalga oshiriladigan va kamida yashash joyidan 80 km masofani bosib o’tishga mo’ljallangan safardan iborat bo’lib, safarga tegishli barcha xizmatlarni o’z ichiga oladi. Turist esa shu maqsadlar uchun uyidan chiqqan shaxs hisoblanadi.

Shuningdek, xalqaro turizm tashkiloti “WTO” 1995-yil turizm uchun quyidagi ta’rifni bergan: bir kishi yoki bir necha kishining o’zi oddiy hayot kechiradigan joydan boshqa joyga safar qilib, o’sha yerda bir kechadan bir yilgacha bo’sh vaqtini o’tkazish uchun safar qilsa turist deb ataladi. Albatta ish bilan shu’gullanish va kasb va daromad uchun qilingan safarlar bunga kirmaydi.

Birlashgan millatlar tashkiloti ma’lumotiga ko’ra turizmning 2 ta turi mavjud:

1. Ichki turizm: bir mamlakat fuqarolarining o’z o’lkalarining turli mintaqalariga safarlari;
2. Chiqish turizmi (xalqaro turizm): bir o’lka fuqarolari boshqa mamlakatlarga safarlari².

Ichki turizm o’z davlat chegarasi doirasida doimiy yashovchi fuqarolarning vaqtinchalik tashrif buyuruvchi joyiga turistik maqsadlarda sayohat qilishi tushuniladi. Bunda milliy valuta, til, hujjatlar oldingidek o’zgarmasdan qoladi. Hozirgi kunda dunyo safarlarining 80-90 foizi ichki turizm ulushiga to’g’ri kelmoqda. Ayniqsa, Turkiyada ichki turizm barqaror rivojlanmoqda. Turkiyadagi mahalliy sayyohlar soni 2019-yilda o’tgan yilga nisbatan 11,4 foiz ortib, jami 56,88 million kishiga yetdi. Bu o’sishning sabablaridan biri hukumatning “Turkiya turizm haftaligi”, “O’z yurtini kashf et” kabi kompaniyalar bilan ichki turizmni rivojlantirishga qaratilgan harakatlaridir³.

Xalqaro turizm tushunchasiga berilgan ta’riflarni ko’rib chiqilsa, ko’pgina manbalarda turlicha qarashlarni ko’rish mumkin. (1.1.1-jadval)

Research Science and Innovation House

² “O’zbekistonda MICE turizmining rivojlanishi: istiqbollari va xorij tajribasi” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalar materiallari, Toshkent-2022,40 bet

³ Travel & Tourism Economic Impact 2019

1.1.1-jadval

“Xalqaro turizm” tushunchasiga berilgan ta’riflar⁴.

Mualliflar	Ta’riflar
Vikipediya ⁵	Xalqaro turizm deganda milliy chegaralarni kesib o‘tuvchi turizm tushuniladi.
X.M. Mamatqulov, I.S Tuxliyev, A.B Bektemirov ⁶	Xalqaro turizm muntazam va aniq bir maqsadga qaratilgan korxonalarining turizm sohasidagi faoliyati bilan bog‘liq holda, biron bir mamlakat hududida (kirish turizmi) turistik xizmatlar va turistik mahsulotlarni biron bir mamlakatda (chiqish turizmi) doimo yashaydigan sayohat qiluvchi shaxslarga taqdim etishdir.
tourismteacher.com ⁷	Xalqaro turizm mohiyatan tashrif buyuruvchilar tomonidan amalga oshiriladigan faoliyatni anglatadi, shuningdek tashrif buyuruvchilar iqtisodiyoti deb ham ataladi.
The Cambridge dictionary ⁸	Xalqaro turizm bu - siz yashayotgan joydan boshqa davlatga dam olish yoki ishbilarmonlik maqsadida bir yildan ortiq bo‘lmagan muddatga sayohat qilish harakatidir.
P. Boerjan N. Vanhove ⁹	Xalqaro turizm bu - doimiy yashash mamlakatidan tashqarida turistik maqsadlarda sayohat qilish. Bu xalqaro shartnomalar asosida xalqaro

⁴ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

⁵ <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Xalqaro-turizm/>

⁶ Mamatqulov X.M., Tuxliyev I.S., Bektemirov A.B. A. Norchayev “Xalqaro turizm”. Darslik. Toshkent, 2009 -10b

⁷ <https://tourismteacher.com/what> is international tourism and why is it important?/

⁸ <https://dictionary.cambridge.org> The Cambridge dictionary

⁹ Boerjan P. and Vanhove, N. “the Tourism Demand Reconsidered in the Context of the Economic Crisis”, Tourist Review,38(2),pp.2-11,1984

	odatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladigan sayohat tizimi.
Г.В. Турбан ¹⁰	Xalqaro turizm bu - xorijiy turistlarning keng doiradagi ehtiyojlarini qondirishga yordam berish uchun turli xil turistik xizmatlar va tovarlarni taqdim etishni o‘z ichiga olgan faoliyat turi.
И. Л. Федорова ¹¹	Xalqaro turizm bu - odamlarning doimiy yashash joyidan boshqa davlatga sayohati boshqa davlatda qolish muddati cheklanmagan. Minimal chegara 24 soat, maksimal 12 oy
А.Ю. Александрова Международный туризм Москва 2002 ¹²	Xalqaro turizm sayohatchilarning sayohatlarini qamrab oladi va doimiy yashash mamlakatidan tashqarida turistik maqsadlarda bo‘lgan shaxslar. Ular uchun davlat chegarasining kesishmasi muayyan mutaxassisliklar: xorijiy passport va vizalar olish. O‘tish mumkin bo‘lgan protseduralar: valuta va tibbiy nazorat.
zavtrasessiya.com ¹³	Xalqaro turizm bu valuta tushumlari manbai va aholini ish bilan ta‘minlash vositasi. Shuning bilan birga to‘lov balansiga hissa qo‘shadi. Turizm sohasiga xizmat ko‘rsatuvchi tarmoqlarni rag‘batlantirish orqali iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga yordam beradi.
tourfaq.net ¹⁴	Xalqaro turizm bu boshqa davlatga turizm, ya’ni xorijiy turizm. U chiquvchi va kiruvchiga bo‘linadi.

¹⁰Турбан Г.В “Экономика и управление внешнеэкономической деятельностью”, Минск, 2006

¹¹ Федорова И. Л. “География Международного туризма” Брест, 2020, стр 17

¹²Александрова А.Ю “Международный туризм”, Москва, 2002

¹³ [http://zavtrasessiya.com/Международный туризм](http://zavtrasessiya.com/Международный_туризм)

¹⁴ <http://tourfaq.net> Формы и виды международного туризма

	Chiqish turizmi bu biror bir mamlakatda doimiy yashovchi shaxslarning boshqa davlatga sayohati.
--	---

Berilgan ta'riflarning ayrimlarida xalqaro turizm tushunchasi to'liq yoritilmagan, degan fikrdamiz. Masalan, tourismteacher.com bazasidan olingan ta'rifga ko'ra, “Xalqaro turizm mohiyatan tashrif buyuruvchilar tomonidan amalga oshiriladigan faoliyatni anglatadi, shuningdek, tashrif buyuruvchilar iqtisodiyoti deb ham ataladi”. Ya'ni bunda aynan qaysi tashrif buyuruvchilar: tashqimi, ichkimi ko'rsatilmagan.

P. Boerjan va N. Vanhovelarning bergan ta'riflari nisbatan to'liq desak adashmagan bo'lamiz.

Yuqoridagi xalqaro turizm ta'riflarini umumlashtiradigan bo'lsak, xalqaro turizm odamlarning doimiy yashash joyidan boshqa bir mamlakatga ishbilarmonlik, dam olish hamda turistik maqsadlarda sayohat qilishi tushuniladi. Boshqa davlatda qolish muddati cheklanmagan. Minimal chegara 24 soat, maksimal 12 oy. Shuning bilan birga, xalqaro turizm bu valuta tushumlari manbai va aholini ish bilan ta'minlash vositasi hisoblanadi.

Shuningdek, xalqaro turizm to'lov balansiga hissa qo'shadi. Turizm sohasiga xizmat ko'rsatuvchi tarmoqlarni rag'batlantirish orqali iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga yordam beradi.

Xalqaro turizm iqtisodiyotga turli yo'llar bilan pul olib kirishda yordam berishi mumkin. Ya'ni xalqaro turizmning ahamiyati valuta tushumlari orqali namoyon bo'ladi va mamlakatning turizmdan oladigan pullari keyinchalik iqtisodiyotga qayta sarmoyaga kiritilishi mumkin.

Yuqorida keltirib o'tilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, turizm iqtisodiyotni dinamik o'sishga olib chiqadigan tarmoq sifatida muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun, O'zbekistonda ham turizmni rivojlantirishga qaratilgan ko'plab me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqdaki, ular mazkur sohaning jadal rivojlashi uchun huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 5-dekabrda PF-5273-sonli “Chorvoq” erkin turistik zonasini tashkil etish to'g'risida”gi Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 5-iyundagi 355-son “Turoperator va mehmonxona xizmatlarini sertifikatlashtirish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash

haqida”gi qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 –yil 6-fevraldagi PQ-3509-son “Kirish turizmini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 –yil 5-yanvardagi PQ-5611-son “O‘zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 30-sentabrdagi 828-son “Samarqand viloyatining turizm salohiyatidan samarali foydalanish va uni rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori, 2019-yil 5–yanvarda “2019-2025 yillarda O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish Konsepsiyasi” 2019- yil 18-iyul kuni “Turizm to‘g‘risida” gi qonun, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 –yil 13-avgustdagi PF-5781-son “O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni qabuli qilinib, ularning tub mohiyatida turizmni takomillashtirish, unga investitsiyalarni jalb etish va mavjud muammolarni hal etish maqsad qilib olingan.

2019-yil 5-yanvarda 2019-2025 yillarda “O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish Konsepsiyasi”da quyidagi vazifalarni amalga oshirish ko‘zda tutilgan: Jumladan:

- turizm faoliyati sohasidagi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, turizmni rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratishga qaratilgan xalqaro me‘yor va standartlarni implementatsiya qilish;
- turizm infratuzilmasini rivojlantirish va qulay turizm muhitini yaratish;
- transport logistikasini rivojlantirish, ichki va tashqi yo‘nalishlarni kengaytirish, transport xizmatlari sifatini oshirish;
- turizm bozorining turli segmentlariga yo‘naltirilgan turizm mahsuloti va xizmatlarini diversifikatsiya qilish;
- respublika ichida turizm xizmatlariga bo‘lgan ehtiyojni qondirishga yo‘naltirilgan turizm faoliyati subyektlarining faolligini rag‘batlantirishni ta‘minlovchi ichki turizmni rivojlantirish;
- O‘zbekiston Respublikasi turizm mahsulotini xalqaro va ichki turizm bozorlarida targ‘ib qilish, mamlakatning sayohat va dam olish uchun xavfsiz sifatidagi imidjini mustahkamlash;

– turizm tarmog‘i uchun kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini takomillashtirish¹⁵.

Xulosa o‘rnida shuni aytib o‘tish joizki, bugungi kunda mamlakat iqtisodiyotini rivojlanishi, aholi turmush darajasini yaxshilanishida va xalqaro maydonga chiqishi va unda munosib o‘rin egallashida barcha tarmoqlar singari turizm sohasini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ichki va xalqaro turizm tushunchalari orqali turizmni kengroq tushunib olishimiz mumkin. Bunda ichki turizm deganda o‘z mamlakati hududida turistik faoliyatini olib borish tushunilsa, xalqaro turizm esa xalqaro miqyosda boshqa bir mamlakatga safar qilish tushuniladi. Shuningdek, so‘nggi yillarda mamlakatimizda milliy iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri sifatida turizmni rivojlantirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda. Bu esa uning tez rivojlanishi, yangi ish o‘rinlarining yaratilishi, daromadlarini oshishi, aholi turmush darajasi va sifatini yuksaltirish hamda investitsion jozibadorlikni oshirishga munosib hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi sayyohlik sohasini rivojlantirishni tezlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni. –T.:2.12.2016y.

2. 2017- 2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha harakatlar strategiyasi. <http://lex.uz/docs/-3107036>

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019- yil 5-yanvardagi PF-5611-son Farmoniga 1-ilova. “ 2019-2025 yillarda O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasi”.

4. “O‘zbekistonda MICE turizmining rivojlanishi: istiqbollari va xorij tajribasi” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalar materiallari, Toshkent-2022,40 bet

5. Xudoyorov A.A. “O‘zbekistonda xalqaro turizmni rivojlantirishning o‘ziga xos tashkiliy iqtisodiy jihatlari” Iqtisod va moliya ilmiy-amaliy jurnal. T.: 2019 yil. №8(128). 9-bet.

6. Александрова А.Ю “Международный туризм”, Москва,2002

¹⁵ 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi. <http://lex.uz/docs/-3107036>

7. Boerjan P. and Vanhove, N. “the Tourism Demand Reconsidered in the Context of the Economic Crisis”, *Tourist Review*,38(2),pp.2-11,1984
8. Федорова И. Л. “География Международного туризма” Брест,2020,стр 17
9. Mamatqulov X.M., Tuxliyev I.S., Bektemirov A.B. A. Norchayev “Xalqaro turizm”. Darslik. Toshkent, 2009 -10b
10. Xudoyarov A.A. “Turizm va mexmonxona industriyasi asoslari” O‘quv qo‘llanma. “SOMPLEX PRINT” nashriyoti. T.2020
11. Турбан Г.В “Экономика и управление внешнеэкономической деятельностью”, Минск,2006
12. *Travel & Tourism Economic Impact 2021*. P1
13. <https://tourismteacher.com/what> is international tourism and why is it important?/
14. <https://dictionary.cambridge.org> The Cambridge dictionary
15. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Xalqaro-turizm/>
16. [http://zavtrasessiya.com/Международный туризм](http://zavtrasessiya.com/Международный_туризм)
17. <http://tourfaq.net> Формы и виды международного туризма
18. <https://tourismteacher.com/what> is international tourism and why is it important?/
19. <https://dictionary.cambridge.org> The Cambridge dictionary

Research Science and Innovation House